

Orvosi receptek (2008-2009)

Liptai Orsolya*

* Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 1088 Budapest, Múzeum krt. 4.
(micha4ever@freemail.hu)

Összefoglaló

Az orvosi receptek hasznosságát, fontosságát senki nem kérdőjelezi meg. Hosszú évszázadok óta az orvoslásban alkalmazzák a különböző (vény nélkül nem kapható) gyógyszerek felírására. Ha nem lennének ezek a receptek, bármilyen erős gyógyszer hozzáférhető lenne azok számára is, akik nem megfelelő módon kívánnának élni vele. A vény évről évre való fejlődése pedig egyre inkább megkönnyíti a felhasználását, gyorsul a gyógyszerkiadási folyamat is.

Kulcsszavak: legősibb vény, funkciók, betűtípus, szín, használat

Abstract

No one doubts the usefulness and importance of prescriptions. It has been used in medicine for different drugs (not available without prescription) for centuries. If these prescriptions did not exist, any strong medicines would be available for people inappropriately using them. The ongoing development of prescriptions makes their use easier and the process of drug expedition gets faster.

Keywords: functions, space, type, colour, use

Az első orvosi receptek

Az első számunkra is fennmaradt orvosi receptek kutatásához először a kor többi kézírásos maradványát kell megismernünk egy kicsit jobban: legősibb vényeknek az orvostörténések jó ideig egy XV. sz.-i félig magyar, félig latin nyelvű kéziratot hittek, ám szakértő paleográfusok sikeresen megállapították, hogy bár a kézirat borítékán XV. sz.-i dátum áll, a maradvány mégis egy századdal későbből származik. Fontos még megemlíteni egy XV. sz. végi „bagonyai ráolvasást”, amely tulajdonképpen egy mondóka volt, szembetegségek elkerülése céljából (mek. oszk. hu 2008) (Schultheisz, 1959).

A XV. század az orvoslás szempontjából hatalmas jelentőségű volt, hiszen ekkor kezdtek el létrejönni, fejlődni az egyetemek, így egyre több ember befolyása növekedett az orvostudományban, gyógyításban is. Mindezek ellenére megmaradt a gyógyító tudományok egyházzal való kapcsolata: rengeteg orvos klerikus volt (pl. Albicus doctor, prágai érsek, aki Zsigmond királynak volt az orvosa, s egy receptjét máig őrzi a prágai Nemzeti Könyvtár). Ez a logikus magyarázat arra is, hogy

néhány orvosi emlék egyházi füzetek margójáról került a napvilágra. Ezek a liturgikus könyvek mindennapi használatban voltak, sok más fontos bejegyzést is tartalmaztak az orvosi jellegűeken kívül (pl.: meteorológiai, vagy történeti feljegyzések). Az egyik ilyen magyar nyelvű fennmaradt emlék így hangzik valahonnan a XV. sz. levégéről (egy paleográf meghatározás alapján talán ez lehet a legrégebbi vényünk) (Brev. Strigoniense, 1524):

„fog faiasrol walo orvossagh
Az Nadnak es az tharkonak
az teoweth keol any, megh
aszalny es teorny eoze
temporalwan eokeoth ted
az faio fogadra meg gyogiol
es faidalmat teobbet soha
nem erzed ”

Sajnos azt nem tudhatjuk biztosan, hogy ez valóban egy szigorú értelemben vett vény-e, mivel a XV. században még ritkán használták a receptek,

inkább maguk mentek el a patikába megrendelni a gyógyszert, vagy maguk készítették el. Viszont ha egy orvoslással foglalkozó egyed új felfedezésre tett szert, az rögtön feljegyezte magának, így maradhattak fenn ezek az emlékek vényként (Schulteisz Emil, 1959).

A következő számunkra is ismeretes vény kb. három évtizeddel későbbre tehető, tehát már a XVI. Század elején készülhetett és tulajdonképpen két különböző betegségre adja meg a gyógyírt (Brev. Strigiense, 1524):

„Seres ellen walo orwossag
 papsaitiawal iros
 vaiat egibe chinalni
 azzal kenni kotni kell
 chemer keolok ellen valo
 szarga kikirichot viragosol szedni
 meghszaraztatni meghönteni melleg
 echette es ugi rea kotni ”

(Az egyik betegség a sérv, melyre papsajtos kötést ajánl, a másik nagy valószínűséggel a köldökcsömör, melyre pedig kikirics virágot javasol).

Mindezek az emlékek bizonyítják, hogy már a XV. században is létezett a recept, bár akkor még csak kezdetleges szerepe volt. Az évszázadok folyamán viszont egy elsődleges fontosságú aprónyomatványra nőtte ki magát (Schulteisz Emil, 1959).

Mi is a vény és hogyan kell használni? (1. kép)

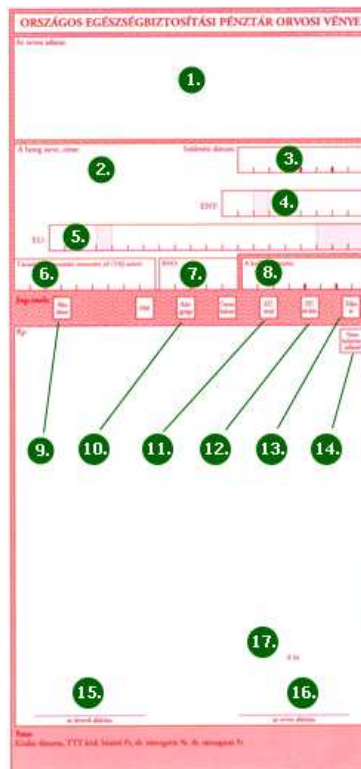
A vényen az orvos utasítja a gyógyszerész az általa felírt gyógyszerek előállítására, kiadására. Mivel a recept közokiratnak minősül, ezért az orvos feladata az is, hogy kizárólag tollal, tisztán és jól olvashatóan írja rá a gyógyszer nevét és az utasításokat (Kovács Anikó, 2009).

A recepten fel kell tüntetni a gyógyszert felíró orvos adatait (nevét, rendelőjének címét és telefonszámát, illetve a különböző azonosító kódokat). Mivel a vényre felírt gyógyszer csak egy bizonyos időn belül váltható ki, a dátumnak is szerepelnie kell a lapon. Értelemszerűen a beteg adatait is kötelező feltüntetni: név, lakcím, születési idő és TAJ -szám. Minden recepten nyomtatva szerepel az „Rp.” Rövidítés, ami a recipe szóra (latinul: végy, vegyél) utal. Az orvosoknak latinul, ill. szigorúan meghatározott latin rövidítéseket felhasználva kell felírni a gyógyszert és minden hozzá kapcsolódó tudnivalót (Kovács Anikó, 2009).

Fontos tudni azt is, hogy egy recepten csak egyféle gyógyszer megrendelhető, illetve hogy az orvos vagylagosan is írhat fel gyógyszert: ilyenkor a gyógyszerész dönti el, melyiket adja ki (Kovács Anikó, 2009).

A recept helyes használata (pirulapatika.hu, 2009)

1. Az orvos adatai
2. A beteg neve és címe
3. A beteg születési dátuma
4. Közgyógyigazolvány érvényességi ideje
5. Közgyógyigazolvány száma
6. TAJ szám
7. Betegség kódja (BNO)
8. Recept kiállításának dátuma
9. Általános jogcímmel (támogatással rendelve)
10. Közgyógyellátottnak rendelve
11. EÜ. Rendelkezéssel (100% térítés) rendelve
12. EÜ térítés köteles áron rendelve
13. Teljes áron rendelve
14. Ha be van jelölve, akkor nem helyettesíthető azonos hatóanyagú készítménnyel
15. Az átvevő aláírása
16. Az orvos aláírása
17. Pecsét helye



1. kép: Egy orvosi recept használatának bemutatása

A 2008-as orvosi vény tipográfiája (2. kép)

Első pillantásra is látszik, hogy a cél érdekében a recept tipográfiája abszolút letisztult, egyszerű és követhető. A vény funkciója, miértje a kezdetektől fogva meghatározza a tipográfiáját: minden

TIPOGRÁFIAI DIÁKKONFERENCIA 2009. DECEMBER

Liptai: Orvosi receptek (2008-2009)

tipográfiai mozdulat azért történik, hogy a funkció minél jobban érvényesülhessen. A mi esetünkben a legfontosabb az egyszerűség, hogy mindent tisztán lássunk, könnyen észrevegyünk. A recept tipográfiája mindezeknek tökéletesen eleget tesz.

Kezdjük csak a színnel: egy, még kitöltetlen recepten háromféle szín szerepel: a fehér, a rózsaszín és a fekete. Fehéren láthatjuk az üres tereket, melyeket a rózsaszín veszi körül, megadva neki a keretet. A különböző rubrikák is rózsaszínűek, ami megkönnyíti az adatok beírását, hiszen pontosan láthatjuk, hány számjegyet kell beírniuk és a rózsaszín keretezés által egyértelműen fel van tüntetve a helye is. A harmadik szín a vényen a fekete, mellyel mindössze a vonalkód, a szakvizsgák megnevezése alatta a receptszámmal, illetve az orvos adatai szerepelnek. A fekete a vény esetében egy figyelemfelkeltő szín, mivel a fehér és a rózsaszín mellett az erőteljes, sötét, vastagított fekete betűk szinte „rikítanak” a papírlapon- a gyógyszerész szeme azonnal megakad rajta, nem kell keresgélni a különböző adatokat. Megjegyzendő még, hogy az orvos adatai balra zártak.

Tehát a színek funkciója tulajdonképpen az átláthatóság, *láthatóság* - könnyen értelmezhetőség. Nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt sem, hogy csak olyan színeket használ, melyek feldolgozhatóságával nincs probléma: egy élénkebb színt, pl. világosabb kéket sokszor nehezebb előállítani a nyomdásznak, technikai zűrök merülhetnek fel nyomtatás közben.

A színek után beszélhetünk még a betűk különbözőféle kiemeléséről: a legelső sor kövér, verzállal van írva, hogy mindenki számára rögtön világossá váljon, mit tart a kezében. Kiemelésnek lehet venni többek között azt is, hogy az orvosi adatok más színnel vannak jelölve. Ezeken kívül a „Jogcímek”, illetve a „Taxa” szavak vannak kövérrel kiemelve: az őket körülvevő háttér rózsaszín, így célszerűbb a kövér betűtípus, hiszen használata által feltűnőbbé, könnyebben olvashatóvá válik a nem fehér háttér mellett is. Még egy apró kiemelés, vastagítás figyelhető meg: a születési, illetve a kiállítási dátum rubrikájánál az év, hónap, nap utáni kicsi számot jelző vonal meg van vastagítva - ez nagyban megkönnyíti a dátum beírását, nehezebben téveszthető el, hiszen a szemünk rögtön megakad a vastagabb vonalon, így rögtön észre is vesszük, hogy milyen sorrendben kell leírni a dátumot és nehezebben csúszunk el a számok beírásakor.

A vény keretessége határozottságot, céltudatosságot kölcsönöz – ez a fajta keretesség ugyanúgy megfigyelhető a nagy, alapkereten belül is: kisebb - nagyobb rubrikákra, keretekre oszlik az egész recept, ezzel mutatva egységességét is.

A tér, az üres terek szintén nagyon fontos jelentéssel rendelkeznek. Minden adat számára megfelelő mennyiségű tér van kihagyva: pl.: a születési dátum rubrikájában 8 számjegynyi üres hely van. A recept közepén elhelyezkedő üres részre írja fel az orvos a gyógyszer nevét, felhasználását... stb., éppen ezért a vényen itt van kihagyva a legtöbb hely.

Végül pedig a betűtípusra, méretre térnék ki: az orvos adatai (kivéve az ÁNTSZ szám, mert az nem kövér betűvel van írva) és a szakvizsga megnevezésének kivételével mindenhol egységes, talpas betűtípust használ. Az orvosi adatok azért számítanak kivételnek, mert ott egy másik, talpatlan betűtípus fordul elő.

Különbségek a 2008-as és a 2009-es receptek között (2. és 3. kép)

Lényegesen nagy változtatás nem ment végbe, viszont az új recept még inkább a funkciót tükrözi. Az első és szerintem mindenki számára a legszembeötlőbb változás a mérettel történt: a 2009-es vény szelvében kb. 1, hosszában pedig kb. 0,5 cm-rel növekedett. Így a gyógyszer felírására szánt üres tér is nagyobb lett, ami megkönnyíti egy kicsit az orvosok dolgát: levegősebben, lazábban írhatnak, nem fognak kicsúszni a kereten kívülre.

Bár az orvosi adatok még ugyanúgy talpatlan betűtípussal íródtak és balra zártak, az újítás egy sorközben rejlik: ez választja el az orvosi elérhetőségeket a névtől. Be kell látni, hogy így valóban könnyebben átlátható, könnyebben észrevehető a cím és a telefonszám, nem kell a sorok között hosszasan keresgélnünk. A szakvizsga megnevezése zárójelbe téve az orvos neve mellé került. A korábban a gyógyszer felírására kihagyott helyen lévő receptszám pedig nem szerepel külön a recepten, hanem csak a vonalkód alatt figyelhető meg, ahol eddig is volt.

A „Jogcímek” sorban eggyel több rubrika lett, illetve azok sokkal egységesebben helyezkednek el: egyenlő távolság, szük 1 cm van mindegyik között.

Az újítások között szerepel egy teljesen új, „Szakorvosi javaslatra vonatkozó adatok” (kövér betűvel)című sor elhelyezése, illetve még egy aláírásnak kihagyott hely („beteg aláírása”).

A nyomda neve, címe, elérhetősége a lap aljáról a lap jobb, függőleges oldalára került, illetve bő 2 cm-nyi hely van kihagyva egy „extra vonalkód”-nak (kövér betűtípussal).

A 2008-as „Taxa” elnevezésű legalsó keretrész átrendeződik: egymás alá helyeződik a három megválaszolendő kérdés, ezáltal egész sorokat kihagyva a válasznak.

TIPOGRÁFIAI DIÁKKONFERENCIA 2009. DECEMBER

Liptai: Orvosi receptek (2008-2009)

A 2009-es vény hátuljára vékony keretbe részletes leírás került a betegek számára az Országos Egészségügyi Pénztár által (4. kép).

TISZTELT BIZTOSÍTOTTI!

Ön az Országos Egészségbiztosítási Pénztár (OEP) orvosi vényét tartja kezében, ami arra jogosítja fel, hogy az orvosa által rendelt gyógyszer, gyógyászati segédeszköz (GYSE) társadalombiztosítási támogatással válthassa ki a gyógyszertárban, GYSE-szaküzletben. Vény nélkül ezekhez a termékekhez nem, vagy csak támogatás nélkül juthat hozzá.

A vény előlapját kezelőorvosa tölti ki, majd aláírásával és bélyegzőjével hitelesíti azt. A vény átvételét Ön az aláírásával igazolja a „beteg aláírása” vonalon, amivel egyben arról is nyilatkozik, hogy a gyógyszer vagy GYSE rendelését megelőzően átteset orvosi vizsgálaton, illetve kezelőorvosa felvilágosította a gyógyszer vagy GYSE alkalmazásával kapcsolatos tudnivalókról. Fontos tudnia, hogy a vényt nem csak személyesen válthatja ki, hanem ezt képviselője – például családtagja – is megteheti. A termékek átvételét az átvéve a vény előlapján, a „termék átvételének aláírása” vonalon aláírásával igazolja, amivel egyben arról is nyilatkozik, hogy a terméket kiszolgáló szakember megadta a gyógyszer vagy GYSE alkalmazásához szükséges tájékoztatást.

Előfordulhat, hogy az Önnek rendelt gyógyszer több különböző néven is forgalomban van. Ezeket az Országos Gyógyszerészeti Intézet (OGYI) egymással egyenértékűnek és helyettesíthetőnek minősítette, így márkánévüktől függetlenül alkalmasak az Ön orvosa által előírt kezelésre. Ennek ellenére gyakran igen eltérő a kiváltáskor fizetendő térítési díj. Az alacsonyabb ár nem jelent rosszabb minőséget, mivel hazánkban csak szigorú minőségi kritériumoknak megfelelő termékek kerülhetnek forgalomba. Kezelőorvosának a gyógyszerrendelés során tájékoztatnia kell Önt a várható költségekről és a rendelt gyógyszer helyettesítő készítményeiről. Ha kezelőorvosa a vény előlapján a helyettesítést egészségügyi okból nem zárta ki, az Önt kiszolgáló gyógyszerész köteles tájékoztatást adni a kedvezőbb térítési díjú helyettesítő készítményekről. Ha csökkenti kívánja gyógyszerkiadásait, és egyetért a gyógyszerész javaslataival, a gyógyszerárban islehetősége van az alacsonyabb térítési díjú készítményt választani.

Amennyiben orvosa Önnek gyógyszert rendel, annak alapos oka van. Kérjük tehát, hogy a rendelt gyógyszert váltsa ki, és orvosa, gyógyszerésze utasításainak megfelelően tárolja és alkalmazza azt, hiszen csak így várható egészségi állapotának javulása. A gyógyszer helyes alkalmazásáról a termékhez mellékelte beteg tájékoztatóból kap információt, de kérdezheti kezelőorvosát vagy gyógyszerészét is. Amennyiben a gyógyszer szedése során nem várt esemény, mellékhatás lép fel, értesítse kezelőorvosát vagy gyógyszerészét, akik szükséges esetben bejelentést tesznek az illetékes hatóságnak. Kérjük, hogy lejáró gyógyszereit – melyek veszélyes hulladéknak minősülnek – vigye vissza a gyógyszertárba, ahol gondoskodnak azok biztonságos megsemmisítéséről.

Esetleges panaszaival a biztosítottak jogait felügyelő Egészségbiztosítási Felügyelethez vagy a Betegjogi, Ellátottjogi és Gyermekjogi Kézilapítványhoz fordulhat.

A vényeket az OEP a hamisítás megakadályozása érdekében biztonsági elemekkel rendel, és térítésmentesen biztosítja az orvosoknak a folyamatos és biztonságos betegellátás érdekében. Ha bővebben kíván olvassni arról, hogy az OEP mit tesz a betegek magas színvonalú gyógyszer- és GYSE-ellátása érdekében, keresse fel internetes oldalainkat: <http://www.oep.hu/gyogyszer>, <http://www.oep.hu/gyogyszerkereso>, <http://www.oep.hu/gyse>.

Mielőbbi gyógyulást, tartós jó egészséget kívánunk!

Országos Egészségbiztosítási Pénztár

Nyilatkozatok, közlemények:

„

Szöveg leírása: 2009. május 1.

URL:
http://mek.oszk.hu/05400/05425/pdf/Schultheisz_orvosiverseny.pdf

2. Brev. Strigoniense (1524) Esztergomi Könyvt.
3. Kovács Anikó: „Az orvosi vény és ami mögötte van”(2009.06.18.)

URL:
http://www.hazipatika.com/articles/Az_orvosi_veny_es_ami_mogotte_van

4. URL:
<http://www.pirulapatika.hu/recept/recept>
(2009.11.17.)

Képi források:


1. kép. URL:
<http://origo.pirulapatika.hu/recept/recept>
- 2.kép. Saját szkennelésű (Liptai)
- 3.kép. Saját szkennelésű (Liptai)
- 4.kép. Saját szkennelésű (Liptai)

Hivatkozások

1.Schultheisz Emil: „A legrégibb magyar nyelvű orvosi vény”(1959).

4. kép: A 2009-es orvosi recept hátoldala

TIPOGRÁFIAI DIÁKKONFERENCIA 2009. DECEMBER
Liptai: Orvosi receptek (2008-2009)

ORSZÁGOS EGÉSZSÉGBIZTOSÍTÁSI PÉNZTÁR ORVOSI VÉNYE													
<p>Az orvos adatai: Dr. Móricz Zsuzsanna Ágnes Dr. Móricz Eü. Szolg. Bt. 1083 Budapest Szigony utca 2/a Tel.: 1 3137885 ÁNTSZ eng.sz.: 45518/08/2004 Ágazati az.kód: 010096204</p>  <p>(21)0703655102500016</p>													
A beteg neve, címe:		Születési dátum:											
			ENY:										
EU:													
Társadalombiztosítási azonosító jel (TAJ szám):		BNO:		A kiállítás dátuma:									
<p>Jogcímkék:</p> <table> <tr> <td>Általános</td> <td>HM</td> <td>Készgyógy</td> <td>Üzemi baleset</td> <td>EÜ rend.</td> <td>EÜ térköt.</td> <td>Teljes ár</td> </tr> </table>							Általános	HM	Készgyógy	Üzemi baleset	EÜ rend.	EÜ térköt.	Teljes ár
Általános	HM	Készgyógy	Üzemi baleset	EÜ rend.	EÜ térköt.	Teljes ár							
Rp.						Nem helyettesíthető							
<p>Csecsemő- és gyermekgyógyászat; Iskolaegészségtan é 210703655102500016</p>						P.H.							
az árvevő aláírása			az orvos aláírása										
<p>Taxa: Kiadás dátuma, TTT kód, bruttó Ft, tb. támogatás %, tb. támogatás Ft</p>													

Állami Nyomda Nyrt. | 1102 Budapest, Halom utca 5. | Telefon: 431 1200

2.kép: A 2008-as orvosi recept

